

ДЕЦАТА ЗНАЯТ И РАЗБИРАТ ПОВЕЧЕ, ОТКОЛКОТО МОГАТ ДА КАЖАТ

(Интервю с проф. Мила Вълчанова)

Проф. Мила Вълчанова е директор на Лабораторията за усвояване и употреба на езика към Норвежкия университет за наука и технологии, Трондхайм. Тя е научен директор на Националната школа за докторанти по лингвистика и президент на Скандинавската асоциация за език и мислене. Нейните научни интереси са в областта на когнитивните механизми, които обуславят езика (като работна памет, пространствено мислене, слухово и зрително внимание) – фактори, влияещи върху усвояването на език (както роден, така и чужд), върху грамотността (четене и писане), двуезичието (билингвизъм). Занимава се с когнитивни и езикови профили на деца с проблеми на развитието (деца с дислексия и аутизъм). Публикувала е в много престижни научни издания.

В момента тя и съпругът ѝ д-р Валентин Вълчанов координират голям европейски проект на тема „Език и възприятие“ (стойността на проекта е 4,2 млн. евро, а партньори са 7 европейски страни). Проф. Вълчанова е член на Управителния борд на Мрежата за терапия на деца с проблеми в езиковото развитие и ръководи няколко големи научни проекта, свързани с развитието и с употребата на езика в Норвегия.

– **Проф. Вълчанова, как изследвате езиковите способности на децата в лабораторията, която ръководите? Възможно ли е да се изследва способността за усвояване на език при бебета на 10-месечна възраст?**

– В последно време изследванията на езиковите способности придобиха ново измерение, най-вече благодарение на развитието на технологии, които позволяват това. Старото разбиране беше, че докато детето не проговори, не

може да се каже нищо за неговото езикоусвояване. Смяташе се, че няма как да се установи какво знае и какво разбира малкото дете. Всъщност децата разбират много, макар че не говорят. В нашите изследвания се водим от принципа на асиметрията при усвояване на език. Принципът е същият, както когато учим чужд език – в даден момент разбираме повече, отколкото можем да кажем. Не развиваме еднакво всички аспекти от езика – слушане, говорене, четене, писане. Ето защо, когато тестваме езикови способности, внимаваме точно кои способности изследваме.

В нашата лаборатория прилагаме технологията eye-tracking. С помощта на инфрачервени камери следим движението на погледа, като по този начин проследяваме накъде е насочено вниманието на детето. Например: на екран показваме две картинки. Детето чува дадена дума и насочва погледа си към съответната картинка, изобразяваща предмета, назован от думата. Тази методология има редица приложения – например при четене и разбиране на текстове. Отново с помощта на технологията eye-tracking проследяваме така наречените регресии – места в текста, към които човек се връща поради неразбиране/неразчитане. Така става ясно кои места в текста представляват трудност за четящия.

При анализа на резултатите от прилагането на тази технология използваме специално разработен напреднал софтуер. Трудността при прилагането на технологията е в цялостния дизайн на експеримента, както и в обработката на резултатите. Нашите студенти са специално обучени в тази технология.

– В кои области са приложими вашите изследвания? За кого биха били полезни?

– Особено важни са нашите изследвания по отношение на деца с различни затруднения в когнитивното и в езиковото развитие (деца с аутизъм, дислексия и др.). С помощта на специално разработени стандартни тестове можем да установим трудности при усвояването на език. Провеждаме тестовете с експериментална група (деца с аутизъм или дислексия) и сравняваме резултатите ѝ с тези на контролната група. Стандартните тестове позволяват детайлно изследване на езиковия статут на детето (по езикови равнища: фонетика и фонология, морфология, синтаксис, семантични способности, прагматика).

Трябва да подчертая, че в Норвегия нашите изследвания се взимат предвид при създаването на учебници например. Това е важно, тъй като трябва да знаем какви са езиковите способности на децата в определена възраст. Нормата се появява като средно за групата ниво в таблица в края на теста.

За съжаление, в България все още не се работи с тези тестове, но се опитваме, съвместно с наши сътрудници от Пловдивския университет, да адаптираме на български език един много подробен тест за езиково развитие (за деца на възраст между 8 – 17,5 г.). Предстои пилотна апробация. През декември 2016 г. приехме група студенти от Нов български университет за обучение и обмяна на опит по темата „Двуезичие“. Ръководител на групата е д-р Маргарита Станкова.

– **Разкажете повече за това: кой и как помага за разпространението на резултатите от изследванията ви? Каква е връзката между науката и нейните постижения, от една страна, и практическите ѝ приложения в различни сфери на живота, от друга?**

– Има много голям социален ефект от нашите изследвания. Добре изградена е връзката между нас, като научен център, и медиите. Има журналисти, които се занимават целенасочено с това – да разпространяват научни постижения. Те ни търсят много често и се създаде връзка. Също така, когато излезе интервю с учен, в което е посочен адрес на интервюирания, хората често се свързват с нас и ни питат съвсем конкретни неща. Помагаме на родители на деца с проблеми на езиковото развитие. С нас често се свързват и студенти, които работят по проблеми на езиковото развитие или правят първите си интервюта.

– **Като учен, изследващ връзката между езика и мисленето, какво становище поддържате по отношение на тезата, че децата билингви имат по-добро общо когнитивно развитие в сравнение с монолингвалните деца?**

– Действително, твърди се, че двуезичните деца развиват по-рано и в по-голяма степен металингвистичните си умения. Към проблемите на билингвизма днес има много голям интерес. Проговарянето на два езика в ранна детска възраст способства за развиването на общите когнитивни процеси – контрол, внимание, памет. Има изследвания с деца билингви от Уелс и Сардиния, които показват, че тези деца са по-добри и по математика. Важно е да се каже, че тук говорим за балансиран билингвизъм – т.е. ранно усвояване на два или повече езика, които се изравняват около 3-годишна възраст. Напоследък се появяват и изследвания, които оспорват тезата за когнитивното предимство на двуезичните индивиди. Дори и да е така, балансираният билингвизъм влияе положително върху езиковото развитие на децата например по отношение на фонологичната им памет, металингвистичните им способности, но също така развива креативност, умения за разрешаване на проблеми и др. В момента се насочваме именно към тези проблеми, като разработваме проект съвместно с наши колеги от Испания.

Искам да кажа и друго. Човек не избира да е двуезичен, обстоятелствата са такива. Но има и друг, недостатъчно използван ресурс, който може да доведе до положителни резултати по отношение на езиковото развитие на децата: диалектите. Ние говорим за стандартен, книжовен език, който децата трябва да владеят, но пренебрегваме диалектите. В много страни човек овладява с раждането си **книжовен език + диалект**, т.е. в състояние е на естествена диглосия. Тези хора лесно избират регистър – къде и с кого да говорят според книжовноезиковата норма, къде – на диалект. Макар че тази естествена диглосия в България не е толкова ярко изразена, както например в Германия, Испания, Норвегия и пр., тя може да доведе до същите ползи за личността.

– Разкажете нещо повече за образователната система в Норвегия. Образованието в скандинавските страни е известно със своята нетрадиционна, но много ефективна концепция.

Няма идеален модел. Образователните системи обикновено изостават спрямо научните постижения. Разбира се, някои постижения впоследствие се опровергават. Може би това, което прави впечатление в Норвегия, е начинът, по който учениците се въвеждат в учебния процес. Преходът, особено между детската градина и училището, е плавен, няма стрес. Децата не страдат от когнитивно претоварване. Това, което се учи, е съобразено с възрастта, мотивацията, интересите на децата. Оценката не е в центъра на учебния процес, а в началното училище изобщо няма оценки.

Искам да разкажа за един интересен експеримент, който проведе наш колега от университета с учители от предучилищната степен в Норвегия. Беше изследвана речта на тези учители и нейното влияние върху езиковото развитие на децата. Оказва се, че е важно не само и не толкова количеството, а най-вече качеството на речта. Учителят трябва да владее богат речник върху вариации от теми, т.е. да се стреми към разнообразие в изказа. Това са езикови стимули, които влияят благоприятно върху езиковото и когнитивното развитие на децата.

✉ **Prof. Dr. Mila Vulchanova**

Language Acquisition and Language Processing Lab, Director
Norwegian Graduate Researcher School in Linguistics and Philology, Director
Department of Language and Literature, NTNU

7491 Trondheim

tel.+4773596791

fax +4773596801

<http://www.ntnu.edu/langdevlab/>

<http://ukcatalogue.oup.com/product/9780199661213.doc>

CHILDREN KNOW AND UNDERSTAND MORE THAN CAN SAY

(Interview with prof. Mila Valchanova)

Dr. Maya Padeshka

Az-buki National Publishing House

125, Tzarigradsko Shose Blvd.

Sofia, Bulgaria

E-mail: bel@azbuki.bg